

ERDŐK, LIGETEK GOMBÁI

© Magyar Diafilmgyártó Vállalat

Hazánkban több mint 2000 nagygomba él. Ezek közül nagyon sok faj erdőkben, fás, bokros területeken terem. Ezek közül tizenkettőt válogattunk ki, hogy bemutassuk őket.

Egyetlen gombafaj sem képes a zöld növények nélkül létezni éppúgy, mint az állatvilág vagy az ember. Hiszen minden gomba a zöld növények által, a napenergia segítségével szintetizált szerves anyagokat (pl. cukrokat) hasznosítja testének felépítéséhez, élete fenntartásához. A gombák kalapjára sütő nap nem jelent energiaforrást, csupán jelzi, hogy a gomba szabadban van, ahol szétszóródhatnak spórái, szaporodhat, terjedhet a faj. A gomba kalapja, tönkje az a termőtest, a szaporodás szerve, amelyet az avart, tuskót, gyökeret átszövő gombafonál (hifa) tömege (micélium) hoz létre. Ez nagyon változatos alakú lehet, de a lényeg egy: minél nagyobb felületen keletkezhessenek rajta a spórák, a szaporító sejtek. Ennek megfelelően alakultak ki a fejlődés folyamán a lemezes (csiperke), csöves (tinorú), süvegszerű (kucsmagomba) és még sokféle más: korallszerű, csészeszerű, gömbölyű, zárt belsejű kamra rendszerű (pl. pöfeteggombáknál) testforma. Ezek a termőtestek számunkra értékes fehérjékben, vitaminokban, ásványi sókban gazdag, illat- és aromadús tápanyagot jelenthetnek, amelyek ugyanakkor kalóriaszegények, tehát a modern táplálkozásformának kiválóan megfelelnek.

Mindemellett nem hagyható figyelmen kívül, hogy egyes fajok az egészségünkre súlyos veszélyt jelentő, mérgező anyagokat is tartalmaznak. Ezért a mérgező gombák felismerése és elkülönítése az ehetőktől az összegyűjtött gomba felhasználásának mindennél fontosabb feltétele.

A következő néhány faj bemutatásával remélhetőleg kedvet adunk a gombagyűjtéshez, a gombák gazdag világának közelebbi, részletesebb megismeréséhez. De a képek áttekintése után senki ne gondolja, hogy most már biztonságosan azonosítani tud egy-egy mérgező vagy ehető fajt, mert ehhez alapos szakképzettség, nagy tapasztalat szükséges!

A legveszélyesebb mérgező gombák és néhány hozzájuk hasonló ehető faj bemutatása, összehasonlítása előtt hangsúlyoznunk kell, hogy egy-egy mérgező gomba több ehető fajjal is összekeverhető, és nem csak azzal az eggyel, mellyel itt párhuzamba állítottuk. Sőt, a mérgező fajok között olyanok is vannak, amelyek fejlődésük különböző állapotában más-más ehető fajjal téveszthetők össze.

A gombamérgezés veszélye nélkül csak úgy használhatjuk az erdők, mezők, kertek sokféle gombáit, ha a mérgező fajok kiválogatását minden alkalommal gombaszakértőre bizzuk!

Nagyon sok gomba csak erdőben, ligetekben, fák vagy bokrok közelében él. Ezek a fajok különböző módon és mértékben kötődnek a fás növényekhez. Az erdőséli csiperke a fák, cserjék korhadó avarjából él, árnyékukban fejlődik egészségesen. A kénvirággomba a tuskók, letört vastagabb faágak anyagait bontja le, éli fel. A sárga róka gomba vagy a gyilkos galóca gombafonalai az élő fák gyökereihez kapcsolódnak. Ez az együttélés mind a gomba, mind a fa számára hasznos és szükséges. Sőt, e gombák megjelenéséhez erdő vagy legalább egy-egy fa nélkülözhetetlen.

Az ilyen gyökérkapcsolt (mikorrizás) gombák között némelyik csak néhány erdőalkotó fafajhoz kötődhet, (pl. a sáttantínorú a tölgyekhez) míg mások a lombos- és fenyőfélék számos fajtát fogadják partnerül.

A fehér akácnak, mely Észak-Amerikából származik, és hazánkban hódította meg a legnagyobb területet, nincs gyökérkapcsolt gombapartnere. Viszont az akác gyökerein élő nitrogénkötő baktériumok működése következtében az akácok nitrogéndús talajában nagyon jól érzik magukat és bőségesen teremnek az ózláb-gombák, a csiperkék, számos réti kalapos gomba és pöfetegfaj.

Szintén fás növényekhez kötődnek (az avarbontó, a gyökérkapcsolt életmódtípuson kívül) az élőködő, vagyis a parazita gombák, mint amilyen sok taplóféle.

Hazánk éghajlati és domborzati adottságaiból következően nálunk nagyrészt lombos fák alkotják az erdőt, fenyők csak kismértékben, főleg elegyesen; tisztán csaknem mindig ültetett állományban találhatók. Erdőségeink összetétele, állapota meghatározza a bennük található, gyűjthető gombák faji összetételét.

Ezért, amikor erdeink tisztaságára, eredeti állapotának megőrzésére ügyelünk, a gombákat is védjük, hiszen sajnos nem egy vidéken a környezetszennyezés miatt leromló erdőkben csaknem kipuhtul egy-egy gombafaj (pl. sárga róka gomba).

- 1. Gyilkos galóca (*Amanita phalloides*)**
Gyökérkapcsolata révén elsősorban tölgyesekben, tölgygel vegyes erdeinkben gyakori, ritkábban fordul elő fenyvesekben. Gyökérkapcsolt fái alatt mezővédő erdősávokban, fasorokban, parkokban, sőt erdős kertekben is megterem. Olajzöld, sárgászöld vagy csaknem fehéres kalapja selymesen fényes, finoman benőtten szálas. Sűrű lemezei fehérek. Tönkje arányos, lefelé vastagodó, fehér kalaphoz hasonló színű márványozottsággal. Gallérja, bocskora fehér, jól fejlett. Kezdetben zárt burok védi, ilyenkor fehér tojásra emlékeztet. Húsa puha, hófehér, kellemes illatú, kitűnő ízű. Ezek a vonzó tulajdonságok még csak nem is sejtetik a fogyasztását követő biztos tragédiát. A gyilkos galóca nyár elejétől terem folyamatosan, még a szárazabb nyári hetekben is. Néhány melegebb október végi, sőt novemberi nap következtében is megjelenhet még.
- 2. Varashátú galambgomba (*Rossula virescens*)**
A gyilkos galócához hasonló színű és termetű gomba, de gallér, bocskor nélkül. Lomberdei faj, nyáron és ősszel terem. Kalapja szürkészöld, kékes árnyalattal, de egészen világosra, okkeresre fakulhat. Kalapbőre rücskös, repedezett. Lemezei fehéresek, idősebb korban krémszínűek. Tönkje hófehér, merev. Húsa fehér, pattanva törik, illata jellegtelen, de íze nagyon jó.
- 3. Fehér galóca (*Amanita verna*)**
Kora nyáron, sokszor már májusban megjelenik, főleg gyorsan melegedő, homokos talajú tölgyesekben, de még ősszel is található. Kalapja hófehér, ritkán gyengén krémszínű árnyalattal. Kalapbőre ragadós lehet, szárazon fénylő. Fehér tönkje nyúlánkabb, mint a gyilkos galócaé, egyébként minden másban azonos vele. Ez is halálosan mérgező.
- 4. Erdőszéli csiperke (*Agaricus arvensis*)**
A kifakult gyilkos galócával és a fehér gyilkos galócával sajnos gyakran egybegyűjtött, ízletes ehető gomba. Erdei tisztásokon, ritkás erdőkben nyár elejétől késő őszig terem, de utak szélén, parkokban is megjelenik. Kalapja fiatalon félgömb alakú, majd kiterülő. Fehér, de gyorsan szalmasárgára színeződik. Lemezei szürkés krémszínűek, majd sötétbarnák, soha nem fehérek, még a legfiatalabb példányoknál sem. Tönkjén fehér gallér

van, alul peremesen gumós, bocskora nincs. Húsa fehér, a tönkben kissé rozsdás, kellemes ánizsillatú.

5. *Világító tölcsérgomba (Omphalotus olearius)*

Tölgyesekben terem nyáron, kora ősszel. Feltűnően élénk narancssárga, vörösbarna, tölcséres kalapú gomba. Kalapja nagy (4—20 cm), selymesen fényes, fiatalon lapos, csak később tölcséresedő, hullámos szélű. Lemezei narancssárgák, sűrűnálló, mélyen lefutók. Tönkje a lemezekkel egyező színű, húsa sárga. Csoportosan terem korhadó tuskók tövében. **Mérgező!**

6. *Sárga róka-gomba (Cantharellus cibarius)*

Erdők talaján, mohapárnákban vagy az avaron terem, nyáron és kora ősszel. Szép sárga színe, fűszeres illata és zamata miatt az egyik legértékesebb gombánk. Fiatalon domború kalapja begöngyölt szélű, majd ellaposodik, és széles tölcséres, erősen karéjos, fodros lesz. Alsó oldalán szabálytalanul, villásan elágazó, ráncos-eres termőréteg fut le mélyen a tönkre. Az egész gomba egyszínű sárga.

7. *Nagy papsapka gomba (Discina fastigiata)*

Lombos erdőkben, tavasszal és ősszel terem. Vastagabb korhadó avaron egyesével jelenik meg. Termőteste több, szabálytalanul görbe, hullámos, redős lap alkotta süvegből és vastag, néhol benyomott, hengeres tönkből áll. Belsejében több különálló üreg van. Húsa törekeny, fehér, kellemes ízű. Súlyos mérgezést okoz, még akkor is, ha alaposan leforrázzák.

8. *Ízletes kucsma-gomba (Morchella esculenta)*

Termőteste tönkből és süvegből áll, az utóbbit méhsejtszerű gödörkék és azokat egymástól szabálytalan lefutással elválasztó bordák díszítik. A süveg színe okkeres, szürkésbarnaig sötétülhet. pereme a sima tönkhöz nő. Belsejében egyetlen, összefüggő üreg van. Erdőben, cserjésekben, parkokban áprilisban, májusban termő ehető gomba.

9. *Sátántinórú (Boletus satanas)*

Tölgyeseink melegkedvelő gombája. A nemritkán 20—30 cm-es kalapja világos szürkésfehér, halvány olajzöldes árnyalattal. Alján, szűk pórusokkal nyíló csövecskékben teremnek a spórái. A csövecskék szerepe a gomba életében a lemezekével azonos. A

pórusok kárminvörösek, narancsvörösek, a kalapot átvágva azonban láthatjuk a csövek sárgászöld oldal falát, amely nyomásra zöldeskékre színeződik. Tönkje hordószerűen duzzadt, élénksárga, lefelé meggyvörös, felületén élénkvörös hálózattal. Halvány sárgás, húsa gyengén kékül, mérgező.

10. *Nyári vargánya* (*Boletus aestivalis*)

Tölgyesekben, gyertyános bükkösökben terem, nyáron és ősszel. Szabályos félgömb alakú, vastag húsú kalapja barna, fénytelen. Szűk pórusai világos krémszínűek, majd sárgászöldre sötétülnek. Vastag, világosbarna tönkjét finom hálózat díszíti. Fehér húsa színét nem változtatja, ha kettétörjük, kitűnő ízű, illatú, felszeletelve és megszáritva is ízletes marad.

11. *Sárga kénvirággomba* (*Hypholoma fasciculare*)

Nagyon gyakori mérgező gomba, amely tuskókon, félig avarba süppedt ágakon él. Tavasztól késő ősziig terem, de még a téli enyhébb napokon is megjelenhet. 2—8 cm-es kalapja laposan kiterül, kénsárga, közepén rozsdabarnás. Kalapja szélén és a tönk felső harmadában gyenge, mülékony fátyolmaradványa lehet. Sűrű lemezei fiatalon sárgászöldek, később feketésbarnák. Görbülő tönkje kívül-belül kénsárga, lefelé barnás. Húsa keserű.

12. *Ízletes tőkegomba* (*Kuehneromyces mutabilis*)

Lombos fák korhadó tuskóin, rönkjein csoportosan terem, őszi gomba, de ritkábban tavasszal is előfordul. Fiatalon a kalapja domború, de kiterülve is púpos marad. Nedves időben fahéjbarna, sárgásbarna, szárazabb időben csak a széle marad ilyen sötét, míg a közepe okkersárga, mézszínű lesz. Lemezei rozsdabarnák. Barna tönkjét a gallérka alatt finom, felálló pikkelykék díszítik. Húsa fehéres, a tönkben nagyon rostos, ezért csak a kalapja ehető. A zöldessárga szín teljes hiánya, a gyenge gallér, a tönk pikkelyezettsége, a kellemes illat és íz különböztetik meg a sárga kénvirággombáktól.

Írta és fényképezte: dr. Rimóczi Imre

Lektorálta: dr. Kalmár Zoltán

Szerkesztette: Szamosi Katalin